

ВІДНОСИНИ ІНДІЇ ТА США: ПАРТНЕРСТВО ПІСЛЯ СУПЕРНИЦТВА

П. М. Ігнатьєв

Геополітична ситуація на півострові Індостан в останні роки зазнала значних змін, що актуалізувало зростання ролі США в цьому регіоні. Сполучені Штати Америки, що завжди виступали в авангарді глобалізації, усвідомили важливість процесів економічної лібералізації країн, в яких мешкала чверть населення усього людства. В офіційного Вашингтона були й інші мотиви для активної політики на субконтиненті. Після завершення «холодної війни» ситуацію навколо Південної Азії визначав хронічний конфлікт між Індією та Пакистаном, що супроводжувався гонкою звичайних та ядерних озброєнь, а також продовження громадянської війни в прикордонному з регіоном Афганістані, яка мала негативні наслідки й для півострова Індостан.

У статті ставиться завдання дослідити стратегічні інтереси США на півострові Індостан та форми взаємодії офіційного Вашингтона з Республікою Індія в постбіополярному світі в контексті реалізації цих інтересів.

Основними інтересами США в Південній Азії на сучасному етапі є: 1) заохочення економічної лібералізації та глибоке інвестиційно-торговельне проникнення на ринки країн півострова; 2) збереження та посилення інститутів індійської демократії, яка справляє позитивний вплив на весь регіон; 3) забезпечення стратегічної стабільності відносин Індії та Пакистану, недопущення повномасштабного конфлікту між ними; 4) розвиток взаємовигідної співпраці між Індією та США в усіх галузях, на противагу КНР; 5) недопущення поширення ядерної зброї поза межі Південної Азії в нестабільні мусульманські країни; 6) глобальна кампанія з боротьби з міжнародним тероризмом, основна частина якої проводилася в Афганістані та Пакистані після терактів 11 вересня 2001 року. Реалізація цих завдань так чи інакше пов'язана з тісним співробітництвом США з Індією, яка є географічним, демографічним та економічним

велетнем Південної Азії, має центральне географічне розташування на півострові Індостан та контролює важливі морські комунікації в Індійському океані.

В історичній ретроспективі політичні відносини Індії та США завжди мали складний характер. Про це свідчили нечасті візити американських президентів до Індії в повоєнний період, які відбувалися з дуже значним інтервалом. Так, скажімо, 1959 р. у країні побував президент Двайт Ейзенхауер, 1969 р. — Річард Ніксон, а 1978 р. — Джиммі Картер. Для порівняння зазначимо, що за цей самий період індійські прем'єр-міністри 9 разів приїздили до США. Перетворення Індії на лідера Руху неприєднання не могло не дратувати Сполучені Штати Америки, оскільки ця організація країн, що розвивалися, була критично налаштована до політики офіційного Вашингтона, а серед її засновників фігурували такі ключові партнери Радянського Союзу в Азії, як Китай та Індонезія. З другого боку, в 50—60-ті роки минулого століття американська політична еліта розглядала Індію як важливу країну, покликану стимулювати експансію комуністичного Китаю в Азії. Тому 1962 р. США стали на бік Індії під час китайсько-індійського прикордонного конфлікту в Тибеті, надавши їй військово-технічну допомогу, що спонукало Китай уже 1964 р. провести перше випробування ядерної бомби [1].

**Ігнатьєв Павло
Миколайович** —
кандидат політичних
наук, доцент кафедри
країнознавства Інститу-
ту міжнародних відносин

Сполучені Штати Америки також постачали до країни значні обсяги продовольчої допомоги (переважно пшеницю, інші злакові, боби та сою) й активно технологічно сприяли «зеленій революції», що відбувалася у фермерсь-

ких штатах півночі в роки правління Індіри Ганді. Всього за період з 1947 по 2003 рр. Індії було надано понад 14 млрд дол. США у вигляді грантів та позик через Агенцію США з міжнародного розвитку (USAID). Гроші було використано на фінансування таких пріоритетних сфер, як економічне зростання, охорона здоров'я нації, боротьба з наслідками природних катаklізмів, проекти з захисту довкілля, освіта. США й досі виступають найбільшим донором, що інвестує програми боротьби зі СНДом в Індії, висловлюючи зацікавленість до спільних досліджень учених обох країн та створення ефективних ліків проти цієї хвороби. За ініціативою офіційного Вашингтона при Світовому банку було відкрито консорціум з допомоги Індії. Все це свідчить про те, що офіційний Вашингтон з гуманітарних міркувань просто не міг ігнорувати таку велику незаможну країну третього світу, як Індія, навіть у роки «холодної війни», коли офіційний Делі виступав антагоністом Вашингтона [2].

Однак політичні відносини обох країн в 70-ті роки минулого століття помітно погрішилися. Проголошення 1971 р. стратегічного індійсько-радянського союзу та війна Індії з Пакистаном, у результаті якої від останнього відокремилася східна частина (Республіка Бангладеш), налаштували проти Індії США та Китай, які утворили тактичний союз для стримування Делі, та стратегічний, спрямований проти СРСР. Він зберігався фактично до завершення «холодної війни» і подій на площі Тяньаньмень у літку 1989 року, коли придушення китайськими військами виступів демонстрантів, які вимагали лібералізації політичного життя, призвело до погрішення американо-китайських відносин. З розпадом СРСР авторитарна КНР посіла його місце як імовірний стратегічний супротивник США, а Індія знову розпочала пошуки свого шляху у світовій політиці, втративши одного з провідних політичних та торговельно-кредитних партнерів. Зі свого боку, США шукали країни Азії для стримування КНР, а Індія, в якої був затяжний територіальний конфлікт з Китаєм у Тибеті, ідеально підходила для реалізації цієї ролі [3].

Після завершення «холодної війни» зовнішня політика Індії вирізнялася більшою прагматичністю, одним із головних її завдань став пошук нових економічних партнерів, що визначалося курсом країни на докорінну лібералізацію та модернізацію економіки. Частково втратив своє значення і Рух неприєднання, що раніше виступав з гострою критикою капіталістичних держав. На сучасному етапі країни-члени цієї організації вже шукають економічної підтримки та торговель-

них привілеїв з боку розвинутих держав Західу. Ці події сприяли зближенню Індії та США й віддаленню США від Пакистану, який втратив своє стратегічне значення для Сполучених Штатів Америки після того, як 1989 р. з Афганістану було виведено обмежений контингент радянських військ, а 1990 р. офіційний Вашингтон взагалі запровадив санкції проти Ісламабада за реалізацію ним військової ядерної програми. Американська адміністрація була дуже незадоволена неспроможністю пакистанської влади боротися з наркотрафікінгом та контрабандою зброї, обмежити вплив на суспільство численних організацій ісламських фундаменталістів. Подібних ускладень у відносинах Індії та США тієї доби не спостерігалося.

Відомо, що субконтинент традиційно викликав інтерес американської правлячої еліти як стратегічно розташована буферна територія, що прилягає до КНР, Афганістану та Ірану — країн, що мали надзвичайно важливе значення для США в роки «холодної війни» у контексті стримування світового комунізму. Наприкінці 80-х років минулого століття глобальні виклики у цьому регіоні поступилися більш периферійним. Південна Азія перетворилася на епіцентр латентних конфліктів, що було пов'язано з появою в ній ядерної зброї та формуванням дуги нестабільності: Афганістан — північно-західний Пакистан, новим витком кашмірського конфлікту, що розпочався 1989 р. з масових виступів мусульманських жителів цього штату проти індійських військ та поліцейських загонів. З другого боку, політична нестабільність на півострові Індостан не могла применшити роль велетенського споживчого потенціалу його ринків. З кінця 80-х років минулого століття, коли в країнах регіону було запроваджено економічну лібералізацію, американські транснаціональні корпорації виявили помітний інтерес до задоволення імпортних потреб місцевого населення. 1993 р. Комерційний департамент США оголосив, що індійський споживчий ринок віднесено до переліку десяти нових ринків із потужним потенціалом (emerging markets), проникнення на які цікавить США.

Ці нові виклики спонукали США частково заповнити вакуум, що утворився в силовій політиці регіону після розпаду Радянського Союзу. Офіційний Вашингтон, який раніше підтримував союзницькі відносини тільки з Пакистаном, переглянув свій старий підхід до проблем Індостану, надавши динамізму контактам з усіма його країнами. Зрозумівши всю важливість співробітництва зі Сполученими Штатами Америки, Індія почала робити несподівані кроки назустріч. Наприклад, було надано дозвіл американським літакам

використовувати паливний резерв ВПС Індії в Бомбеї в січні 1991 р. під час війни в Перській затоці, незважаючи на те, що в самій Індії воєнна операція міжнародної коаліції проти збройних сил Саддама Хусейна була досить непопулярна. На черзі було кардинальне поліпшення відносин з Ізраїлем — те, на що правлячий Індійський національний конгрес (ІНК) не міг погодитися кілька десятиліть. На міждержавному рівні Індія відновила 1992 р. контакти з Ізраїлем і відкрила в Тель-Авіві своє дипломатичне представництво. 1993 р. вперше за багато десятиліть Індію відвідав з офіційним візитом міністр закордонних справ Ізраїлю Шимон Перес. Отже, можна зробити висновок, що США запропонували Індії налагодити міждержавні відносини з Ізраїлем, а у відповідь погодилися використовувати свій вплив у міжнародних фінансових інституціях на користь Індії, економіка якої на той час перебувала в складному становищі.

Батько індійських ринкових перетворень прем'єр-міністр Нарасімха Рао оголосив влітку 1991 р. про початок нової економічної політики і зазначив, що економіка буде пріоритетним напрямом співпраці з США. 1994 р. Рао побував з візитом у Вашингтоні, де й виступив на спільному засіданні американського Конгресу і зустрівся з президентом Біллом Кліntonом. Візит мав сприяти пошуку нових економічних можливостей співпраці між країнами, але американська сторона спрямувала його на власну користь. Унаслідок візиту Індія почала активно співробітничати з МВФ та МБРР, відкривши свою економіку для приватизаційних та ліберальних програм, що мали відбуватися за рецептами МВФ [4, 426].

Водночас офіційний Вашингтон й надалі проводив безкомпромісну політику в питанні недопущення поширення до країн третього світу ядерної зброї та засобів її доставки. Досить пригадати, що одна з цілей витратної воєнної кампанії проти Іраку 1991 р. полягала в тому, щоб не допустити створення режимом Саддама Хусейна зброї масового знищенння. Тому на Індію, як на ще одного підозрюваного, чинився потужний тиск, аби вона підписала Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, а на потенційних постачальників ракетних технологій Російську Федерацію та Францію впливали через дипломатичні канали з тим, щоб вони відмовилися від поставок до Індії 7 кріогенових двигунів. США також підтримували дипломатичну ініціативу Пакистану 1991 р. про перетворення Південної Азії на зону, вільну від ядерної зброї. Зі свого боку, офіційний Делі зазначав, що ядерне питання можна обговорювати тільки на глобальному рівні, з метою повної відмови від цього виду озброєнь у світі. Бажання

США зробити предметом переговорів тільки ядерні програми, які розробляли Індія та Пакистан, Індія вважала неприпустимим і дискримінаційним. Врешті-решт, країна відмовилася від участі в такій конференції. Офіційний Вашингтон дратувала непохитна позиція Індії в цьому питанні, оскільки після розпаду СРСР виникла подібна проблема і на пострадянському просторі, і на той час вона вирішувалася досить повільно. Неспроможність сторін досягти взаєморозуміння призвела до рішення США обмежити продаж Індії низки чутливих технологій та стратегічних матеріалів [4, 427].

Продовження ядерної драми у відносинах країн мало місце 1995 р., коли американській розвідці стало відомо про підготовку до ядерних вибухів на полігоні в Поркхані. Зокрема, впливова газета «Нью Йорк таймс» у своїй статті від 15 грудня попередила про високу ймовірність випробовувань в Індії в цей період. Уряд Індії все заперечував й так і не на важився віддати наказ про проведення випробовувань. Можливо, важливе значення мало усвідомлення індійською правлячою елітою того факту, що перші ринкові перетворення в країні, які тривали лише 4 роки, ще не створили міцного фундаменту для захисту від міжнародних санкцій [5].

Загалом у період з 1995 по 1999 рік у відносинах між країнами виникло деяке напруження, пов'язане насамперед з ядерним питанням. До того ж держдепартамент США не припиняв критикувати порушення прав людини в Кашмірі індійськими військами та поліцейськими загонами. Тому коли 1998 р. тогочасний прем'єр-міністр Індії Атал Біхарі Ваджпаї досить несподівано для всіх назвав Індію та США «природними союзниками», більшість політичних оглядачів дуже здивувалася. Звичайно, у країн були й спільні риси, такі як демократія. Зокрема, офіційний Вашингтон болісно відреагував на державний переворот у Пакистані 1999 р., унаслідок якого прем'єр-міністр Наваз Шариф був змушений виїхати у вигнання за кордон, а новим лідером країни став керівник генерального штабу збройних сил країни Перvez Мушарраф. Президент Дж. Буш-молодший навіть пізніше зазначив з цього приводу, що Індія та США є першою і другою найчисленнішими демократичними країнами світу, а Пакистан залишається державою переворотів [6]. Але на той час подібні сентименти не враховував держдепартамент США, який у своїй південноазійській політиці відстоював питання нерозповсюдження ядерної зброї та забезпечення прав людини.

Найбільшим випробовуванням для двосторонніх відносин був період у травні 1998 р.,

коли Індія проголосила себе ядерною державою, за нею це зробив і Пакистан. Навесні 1998 р. ЦРУ не змогло достовірно встановити, чи має намір індійська політична еліта дати наказ про здійснення ядерних вибухів на полігоні Поркхан, штат Раджастхан. Таким чином, серія з 5 вибухів, що відбулися 11 та 13 травня, стала цілковитою несподіванкою для світової спільноти загалом та для США зокрема. Президент США Білл Кліnton відчував себе обдуреним, адже індійські високопосадовці неодноразово запевняли його в тому, що країна не піде на ядерні випробування. Але Індія та Пакистан порушили тенденцію до нерозповсюдження ядерної зброї, яку розпочали пострадянські країни у рамках повернення ядерних арсеналів СРСР до Російської Федерації, а також так звані порогові країни — Південно-Африканська Республіка, Бразилія та Аргентина, які добровільно відмовилися від ядерної програми військового спрямування [7].

Президент США Кліnton назвав індійські ядерні випробування «жахливою помилкою» і оголосив про започаткування санкцій проти Індії та Пакистану, які набрали чинності відповідно до поправки Гленна від 1994 року. Було запроваджено низку обмежень, які майже не вплинули на Індію. Так, США припинили продаж зброї обом країнам і згорнули програми обміну військовослужбовцями. Оскільки історично склалося так, що індійські збройні сили майже не купували американські озброєння, покладаючись на імпорт складної техніки з Радянського Союзу та Великобританії, від санкцій постраждав лише Пакистан, арсенал якого становила американська та китайська техніка. Фінансові санкції передбачали, що жоден американський банк не надаватиме урядам Індії та Пакистану кредити, кредитні гарантії чи фінансову допомогу, а США голосуватимуть у міжнародних кредитних установах проти виділення позик цим країнам. Під тиском США до санкцій приєдналася також і Японія — один із найбільших донорів країн Південної Азії [5].

Невдовзі санкції довели свою низьку ефективність. Знову постало питання, хто більше постраджав від їх запровадження. Як виявилося, основних втрат зазнали американські компанії, які намагалися закріпитися на велетенському ринку Індії за допомогою експортних кредитів. Загроза невиконання стала перед низкою великих проектів, що здійснювали в Індії американські транснаціональні корпорації за допомогою Експортно-імпортного банку США і Закордонної приватної інвестиційної корпорації США. Під загрозою опинилися контракти таких відомих

фірм, як «Енерон», «Моторола», «ЮС Вест» та «Бехтель», які уклали з індійськими замовниками контракти на загальну суму 3 млрд дол. США. Закон також передбачав, що США голосуватимуть проти надання кредитів міжнародними фінансовими інституціями Індії та Пакистану. І знову його положення боляче вдарили по Пакистану, але майже не мали впливу на Індію, оскільки в короткостроковій перспективі ця країна не потребувала допомоги з боку МВФ, бо мала 26 млрд дол. валютних резервів.

Отже, явна асиметричність економік Індії та Пакистану, а також великий діловий інтерес американських транснаціональних корпорацій в Індії зробили санкції США проти Індії неефективними, оскільки від них насамперед постраждав офіційний Ісламабад. Загалом Пакистан — незаможна країна, що має внутрішні проблеми і яка може, у кінцевому підсумку, передати технології створення чи самі ядерні заряди до інших рук, щоб хоча б частково компенсувати величезні кошти, затрачені на цей дорогий проект. Економічні труднощі в Пакистані могли викликати тут соціальний вибух, що у поєднанні з ситуацією в сусідньому Афганістані дестабілізувало б усю Південну Азію. Тому поступово США погоджуються на відмову від більшості санкцій, щоб послабити тиск на пакистанську економіку. Від цього процесу виграла й Індія [9]. Серед інших причин поступливості США можна навести й досить вдалу дипломатичну політику Індії. На всіх переговорах представники індійської сторони всіляко підкреслювали, що країна не зирається розпочинати гонку озброєнь зі своїми сусідами чи створювати потужніші та технічно досконаліші ядерні заряди, а буде зацікавлена тільки в мінімальному стримуючому ядерному арсеналі. Крім того, в подібних питаннях вона керуватиметься винятково принципом незастосування ядерної зброї першою.

Отже, добре продуманий індійською стороною ядерний крок допоміг закріпити за Делі статус нової ядерної держави майже беззбурісно для економіки країни. Але США погоджувалися остаточно відмовитися від санкцій, тільки в тому разі, якщо обидві країни виконують п'ять вимог, що базувалися на резолюції Ради Безпеки ООН № 1172, одним із співавторів якої був американський представник у цій організації. Це: підписання та ратифікація Договору про заборону ядерних випробувань; припинення виробництва збагаченого урану; обмеження розробки і розгортання балістичних засобів доставки ядерної зброї; впровадження експортного контролю на «чутливі» ядерні матеріали та технології; налагодження конструктивного діалогу між ін-

дійською та пакистанською стороною [10]. Індія та Пакистан відмовилися виконувати положення резолюції ООН, але вони дотримуються мораторію на ядерні випробування, продовжуючи водночас вдосконалювати балістичні технології. До того ж, Пакистан було звинувачено в передачі ядерних технологій Північній Кореї, а Індію нібито помічено у співробітництві в ядерній галузі з Іраном. Як відомо, обидві країни належать до так званої вісі зла, проти країн якої виступає офіційний Вашингтон.

Різке загострення відносин з Делі після проведення Індією серії ядерних вибухів у травні 1998 р. викликало побоювання в офіційному Вашингтоні, що Індія може ще більше зблизитися з Російською Федерацією. Тим паче, що в правлячих колах трьох країн після операції НАТО проти Союзної Республіки Югославія, що відбувалася в обхід Ради Безпеки ООН, заговорили про можливість створення союзу Росія—Китай—Індія. Нарешті у Вашингтоні зображені, що Індія є ядерною державою і шляху для неї назад немає. Становище потрібно було рятувати, тому 20 травня 2000 р. до Індії приїздить з офіційним візитом президент Кліnton, незважаючи на фактичну відсутність прогресу в ядерному питанні. В одній зі своїх промов він назвав Індію та США «союзниками у справі розбудови демократії», в іншій казав про те, що «у найнаселенішої та найпотужнішої з демократичних країн світу, якими є англомовні США та Індія, він вбачає багато спільногого».

У перший день візиту американського президента обидві сторони оприлюднили спільну декларацію «Бачення американо-індійських відносин у ХХІ столітті». Серед її найголовніших пунктів були такі: керівники обох країн підтримуватимуть регулярні щорічні контакти між собою; міністри закордонних справ періодично зустрічатимуться для обговорення актуальних тем співробітництва; країни зачутатимуться до діалогу із питань безпеки та нерозповсюдження ядерної зброї; лідери США та Індії вважатимуть боротьбу з міжнародним тероризмом першочерговою; в епоху знань буде інтенсифіковано співпрацю в економічній сфері; висловлено сподівання, що потужний науковий потенціал обох країн сприятиме їхньому співробітництву в постіндустріальному світі [11].

Під час виступу в парламенті Індії президент Кліnton закликав, щоб лінію наземного контролю за припиненням вогню між обома країнами поважали і Індія, і Пакистан. Під час візиту до Індії, програма якого більше нагадувала туристичний вояж, президент США побував у Агрі, де оглянув Тадж-Махал,

об'їхав Джайпур, Гайдерабад та Мумбай. Він демонстративно оголосив, що відвідає Ісламабад, але пробуде там лише кілька годин. І справді — його наступний візит до Пакистану тривав лише шість годин. Кліnton розчарував пакистанську сторону, наголосивши, що тільки Індія та Пакистан можуть розв'язати кашмірську проблему через діалог, а США жодним чином цього зробити не можуть. Також він закликав пакистанську військову верхівку відновити демократію в країні якомога швидше [11].

1999 р., в період каргільського конфлікту, коли напруження у відносинах між Індією та Пакистаном сягнуло свого апогею, офіційний Вашингтон вперше відкрито став на бік Індії, закликавши Наваза Шаріфа вивести війська з високогірних районів штату Джамму і Кашмір у мусульманському секторі Ладакгу. Індійську сторону Кліnton просив лише про стриманість, рекомендуючи не переносити воєнну операцію за лінію контролю за припиненням вогню на пакистанську територію. Під час візиту прем'єр-міністра Індії Атала Біхарі Ваджпаї до Вашингтона у вересні 2000 р. індійська сторона здобула нову важливу моральну перемогу над Пакистаном. У спільній декларації США та Індія заявили, що ситуацію в Південній Азії можуть розв'язати лише самі країни регіону і винятково мирними засобами. Обидві країни домовилися консультуватися щодо майбутнього устрою Афганістану, боротьби з тероризмом, особливостей проведення миротворчих операцій у рамках ООН. Найголовніше, що США вперше публічно визнали своє небажання виступати посередниками між Індією та Пакистаном у кашмірському конфлікті й підтвердили готовність сприяти конфліктуочим сторонам, що абсолютно не влаштовувало Пакистан, який уже кілька десятиліть намагається інтернаціоналізувати кашмірську проблему. Ваджпаї підкреслював у своїх виступах, що «Пакистан веде релігійну війну проти Індії, внаслідок якої загинуло вже 16 тисяч осіб» [12].

Разом з тим, президент США Уельям Кліnton так і не став прихильником кардинального поліпшення американо-індійських відносин, оскільки він занадто переймався питаннями нерозповсюдження ядерної зброї, і далі візиту політичні відносини не розвинулися. Крім того, американський президент вважав, що співробітництво США з Китаєм має значно більший потенціал, ніж розвиток торгово-економічних відносин із Індією. Саме завдяки домовленостям за президентства Кліntona Китай прийняли до СОТ 2001 р., а в торгівлі між США та КНР був помітний значний дисбаланс на користь КНР. Зіткнен-

ня обох країн навколо тайванського питання 1996 р. та операції НАТО в Сербії та Косові 1999 р. істотно не позначилися на динамічних торговельно-інвестиційних контактах, хоча вже тоді було зрозуміло, що контури майбутнього суперництва виявляють себе дедалі помітніше. Наступник Клінтона на посаді президента Джордж Буш-молодший уже відкрито стверджував, що Китай є стратегічним суперником США.

Індійська сторона вирішила першою зробити крок назустріч новому американському президенту, підтримавши ініціативу Дж. Буша-молодшого про вихід з договору про ПРО, яку він озвучив 1 травня 2001 року. В Індії відчули, що, допомагаючи Дж. Бушу-молодшому змінити світові ядерні правила, можна досягти зовнішньополітичних поступок з боку США, зокрема і в ядерному питанні. Підтримка офіційного Делі була досить вагомою, враховуючи, що ініціативу Буша спочатку досить нервово сприйняли Російська Федерація та Китай, а в самих США не було єдності щодо того, чи потрібна вона країні. Проти виступали демократи, багато політологів і колишніх дипломатів, які працювали в держдепартаменті в роки «холодної війни». Отже, підтримка Індії була своєчасною, і її позитивно оцінив американський президент [13].

Ще під час виборчих перегонів майбутній американський президент неодноразово згадував про Індію в позитивному свіtlі. Зокрема, він зазначав: «Безумовно, що в новому столітті вплив цієї країни в світі зросте. В той час, коли Індія відкриває себе для світу, ми маємо забезпечити належні торговельні та інвестиційні контакти з нею». Вже в перші дні на новий посаді держсекретар США Колін Пауелл також зробив кілька важливих заяв щодо Індії. Наприклад: «Індія має необхідний потенціал для того, щоб підтримувати мир на теренах величезного Індійського океану та на його периферії, а це відповідає національним інтересам США». Така позиція щодо офіційного Делі означала, що нова американська адміністрація готова забути про санкції, накладені на Індію за ядерні вибухи 1998 р., і перейти до якісно іншого рівня відносин [14].

Разом з тим адміністрації Клінтона і Буша не мали наміру відштовхувати від себе й офіційний Ісламабад. Нестабільність у Пакистані могла ще більше загострити ситуацію в постталібанівському Афганістані, в який США вклалі значні людські та матеріальні ресурси. У Вашингтоні добре усвідомлюють, що Пакистан з його хронічними проблемами національної ідентичності та постійними релігійними конфліктами між сунітами та шиї-

тами, корінними жителями та мухаджирями, племенами пуштунів та белуджів, з одного боку, і офіційною владою, з другого, завжди потребуватиме «залізної руки», владу якої американські санкції можуть сильно підрвати. Тому санкції, які запроваджували тільки заради престижу адміністрації Клінтона, було скасовано за першої нагоди. Вже з 2000 р. зусилля американських дипломатів на цьому напрямі були спрямовані на те, щоб гарантувати максимальну безпеку ядерних об'єктів Індії та Пакистану, зокрема, жорсткий режим перевезення та зберігання ядерних матеріалів, а також недопущення їх викрадення та передачі до рук небезпечних режимів. Ця проблема набуvalа особливої актуальності в світлі того, що весь цивілізаційний розвиток Пакистану супроводжує значна політична нестабільність. Багато оперативників Пакистанської міжвідомчої служби розвідки й далі підтримують зв'язки з активістами руху Талібан, а в горах північно-західної прикордонної провінції переховуються його лідери, і, можливо, сам Усама бен Ладен.

Перетворення Індії та Пакистану на ядерні держави актуалізувало «м'яке» втручання США у справи регіону як країни, що пропонує свої послуги для уладнання хронічного конфлікту між ними. Тому з 1998 р. офіційний Вашингтон почав виявляти більший інтерес до каšмірської кризи, щоб не допустити війни між двома ядерними державами півострова Індостан. Офіційна позиція США в **кашмірському** конфлікті незмінна: конфлікти мають вирішувати на двосторонніх переговорах, враховуючи побажання та настрої жителів штату. При цьому офіційний Вашингтон закликає індійську владу поважати права людини в Каšмірі, а Пакистан — існуючу лінію контролю за припиненням вогню [15].

Пропонуючи свої послуги, США намагаються створити в Південній Азії так звану стратегічну стабільність — запровадити такий стан, коли можливість великого конфлікту між Індією та Пакистаном буде мінімальна. Офіційний Вашингтон небезпідставно побоюється можливої широкомасштабної війни між двома супротивниками. Вона могла відбутися під час каргільської кризи 1999 р., після подій 2001 р., коли мав місце напад кількох добре озброєнних терористів на індійський парламент, або після 14 травня 2002 р., коли на індійський військовий табір у Куранчаку (Кашмір) було вчинено збройний напад, унаслідок якого загинуло 40 осіб, серед них багато жінок та дітей військовослужбовців. Під час останньої події обидві сторони конфлікту постійно апелювали до офіційного Вашингтона. Індія намагалася вплинути на США з тим, щоб ті змустили Пакистан припинити транс-

кордонний тероризм, погрожуючи обмеженою антитерористичною операцією проти таборів терористів в Азад Кашмірі. У свою чергу, офіційний Ісламабад наголосив, що загроза індійського вторгнення змушує його утримувати великі армійські контингенти на кордонах з Індією, що не дає змоги пакистанським військовим повноцінно «полювати» за оперативниками «Аль-Каїди» у горах Пакистану. Крім того, Ісламабад обіцяв застосувати ядерну зброю у разі індійського нападу, щоб урівняти шанси асиметричних сторін [16].

Таким чином, США опинилися ніби між двох вогнів: з одного боку, співпраця з Пакистаном була ключовим елементом в американській стратегії боротьби з міжнародним тероризмом в Азії, а з другого — Пакистан звинувачували в тому, що він сам здійснював зі своєї території теракти проти Індії, іншого партнера у війні з тероризмом, відносини США з яким мали набагато більший потенціал для розвитку в усіх сферах. У цій складній ситуації офіційний Вашингтон пішов на деякі косметичні заходи, щоб не погіршувати відносини з обома країні водночас. По-перше, Індію через дипломатичні канали повідомили, що у війні з тероризмом з боку США не практикуватиметься жодних подвійних стандартів. По-друге, такі одіозні організації моджахедів, що базувалися на території Азад Кашміру, як «Лашкар-і-Таїбу» та «Джайш-е-Мухаммад», державний департамент США включив до переліку терористичних. Нарешті, США повідомили, що тільки-но ситуація в Афганістані нормалізується, вони можуть стати на бік Індії в питанні ліквідації пакистанської терористичної загрози. Вже влітку 2002 р. спеціальний представник державного департаменту США Річард Армітадж у справах Південної Азії отримав згоду пакистанського президента Первеза Мушаррафа на припинення транскордонного тероризму [17]. 2003 р. ситуація на кордоні між обома країнами нормалізувалася.

Відлига у відносинах Індії та США, досягнута коаліційним урядом «Бхаратії Джанаті» в 2001—2004 рр., могла бути поставлена під загрозу поверненням до влади в Індії лівих сил. Після несподіваної перемоги ІНК на виборах 2004 р., а особливо після того, як стало відомо, що їхніми партнерами в уряді будуть комуністи, в США виникло деяке занепокоєння. Однак нова індійська правляча еліта повідомила, що вона не збирається змінювати політичний та економічний курс країни. Призначення «батька неоліберальних реформ» Індії Манмохана Сінгха на найвищу державну посаду заспокоїло американців. Okрім підтримки комуністів, ІНК завдячує

своїй перемозі мусульманським виборцям, які в своїй масі ставляться з підозрою до США і не поділяють ентузіазму попередньої політичної коаліції на чолі з «Бхаратією Джанатою» щодо налагодження відносин Індії з Ізраїлем, у чому так зацікавлений офіційний Вашингтон. I саме тут можуть виникнути деякі політичні труднощі у відносинах обох країн.

Прем'єр-міністр Індії Манмохан Сінгх побував з офіційним візитом у Вашингтоні з 18 по 20 липня 2005 року. Візит нового лідера індійської держави планувався, насамперед, як ознайомчий, але він привів до прориву в двосторонніх відносинах. За результатами переговорів обидві сторони заявили про необхідність започаткування глобального партнерства. Вдалося досягти прогресу в енергетичному співробітництві. Відомо, що ще з 2001 р. індійська сторона просила Сполучені Штати Америки перейти від діалогу до активного партнерства в таких питаннях, як експорт американських технологій подвійного призначення, співпраця в галузі мирного атому та цивільна космічна програма. Президент Буш вперше запропонував Індії розглянути саме програму співробітництва в сфері мирного атому. Він наголосив, що Індія є передовою державою з розвиненими ядерними технологіями, яка не передає їх третім країнам. Сторони створили робочі групи для поглиблення енергетичного діалогу в таких галузях, як нафта і природний газ, електроенергія, екологічно чисте вугілля, відновлювана енергія, ядерна енергетика. 19 липня Манмохан Сінгх виступив перед спільним засіданням обох палат американського Конгресу, оголосивши про нову добу відносин між двома країнами [18]. Він також офіційно запросив президента США відвідати Індію в будь-який зручний для нього час.

Джордж Буш-молодший прибув до Індії з офіційним візитом 1 березня 2006 року. Він став тільки п'ятим американським президентом, що побував у цій країні. Родина Буша відвідала меморіал Махатми Ганді, їх прийняв президент Абдула Калам. Важливі зустрічі відбулися в Гайдерабаді з представниками місцевих ділових кіл та звичайними селянами. Але чільне місце в програмі перебування Буша в Індії було відведене переговорам з прем'єр-міністром країни. Офіційно метою візиту було названо укладання угоди про співпрацю в атомній енергетиці, яка передбачала, що американські підприємства продаватимуть Індії цивільні ядерні технології, робочі реактори, ядерне пальне, здаватимуть готові об'єкти «під ключ». Проти перебування президента США на індійській землі протестували мусульманські жителі столиці Індії,

які зібралися на демонстрацію чисельністю понад 100 тисяч осіб, окрім виступи відбулися і в інших штатах країни, де компактно проживають мусульмани, особливо в Уттар-Прадеші [19].

Манмохан Сінгх дуже непокоївся стосовно виступів мусульман проти його політики, адже вони переважно належать до виборців ІНК. Йому навіть довелося пояснювати нації, що утода з Дж. Бушем не означає автоматичне визнання американської політики, але вона сприятиме економічному розвитку Індії. І все-таки, укладена сторонами утода про співпрацю в галузі мирного атома мала важливe значення для Індії. В її рамках було досягнуто домовленість, що передбачала відкриття індійських мирних ядерних об'єктів для проведення міжнародних перевірок. Індія погодилася розділити свої реактори на цивільні та військові (14 та 8) і допустити на перші інспекторів МАГАТЕ. Країна також не заперечувала проти того, щоб продовжити на невизначений термін мораторій на ядерні випробування. США визнали Індію «відповідальною державою з передовими ядерними технологіями», тим самим де-факто погодившись з її новим статусом. Разом з тим Індія так і не підписала Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, чим дала критикам політики Буша в американському Конгресі привід казати, що президент грубо порушив сформованій за кілька десятиліть у світі режим нерозповсюдження ядерних технологій, цим самим створивши небезпечний прецедент. Президент Буш пояснював своє рішення тим, що підписання угоди скоротить критичну залежність цього регіону Азії від нафти і газу й стабілізує світові ціни на енергоносії. Вона також посилила індійську економіку, яка зможе в перспективі купувати більше американських товарів та послуг. Виграють від реалізації її положень і американські компанії, які могли раніше тільки спостерігати, як російські підприємства виконували багатомільярдні замовлення Індії в атомній галузі. Під час візиту сторони підписали низку угод про співпрацю в сфері технічного співробітництва та торговельно-інвестиційний обмін [19], а також уклали угоду про військове співробітництво.

Символом зближення обох країн стало динамічне **військово-технічне співробітництво** — те, чого не спостерігалося у двосторонніх відносинах з середини 60-х років минулого століття. Зокрема, під час осіннього візиту Атала Біхарі Ваджпаї до Вашингтона 2001 р. було підписано міждержавну угоду про регулярні консультації у **сфері оборони**, спільні військові навчання і продаж американської техніки. З того часу співробітництво в цій га-

лузі набуло динамізму. Вже в травні 2002 р. індійські та американські десантники проводили спільні навчання над Агрою, штат Уттар-Прадеш. Через рік аналогічні навчання відбулися на Алясці. КНР насторожило те, що навчання проводилися в гористій місцевості з використанням найновішого американського обладнання. У вересні 2003 р. війська обох країн відпрацювали спільні маневри біля китайсько-індійського кордону, а також організували широкомасштабні навчання під кодовою назвою «Малабар-2003» у Індійському океані. 2004 р. пройшли ще два інші етапи — на Алясці та біля узбережжя Гоа. Всього з січня 2001 по травень 2003 року було проведено сім таких військових заходів. Вони дали змогу обом сторонам скоординувати свої збройні сили і справити певний психологічний вплив на керівництво КНР. Важливо, що американські експерти спромоглися близче ознайомитися з найсучаснішою російською технікою, що перебувала на озброєнні Індії, вивчити її характеристики в умовах навчань, наблизивши до бойової обстановки [20, 12].

2002 р. США почали продавати зброю Індії, хоча йшлося лише про окремі, ще не дуже великі контракти. Так, 2003 р. було придбано спецобладнання на 29 млн дол. США для проведення антитерористичних операцій — теплові детектори, спецзасоби зв'язку, електронні наземні сенсори руху, вогнепальна зброя для підрозділів спеціального призначення. 2002 р. Конгрес вніс поправку до закону, який передбачав необхідність інформування вищого законодавчого органу країни про продаж зброї індійській стороні. В результаті цього індійська армія може купувати зброю, вартість якої не перевищує 14 млн дол. без попредження Конгресу США [20, 13].

Характерно, що Індія та США мають багато зовнішньополітичних пріоритетів, які збігаються, але між ними існують також і розбіжності, причому досить принципового характеру. Варто коротко навести їх основний перелік.

1. **Глобальна антитерористична операція США**, що розпочалася 2001 р. Обидві держави ставали жертвами терактів у минулому й зацікавлені в цілковитому знищенні терористичної інфраструктури в Південній Азії. В січні 2000 р. Індія та США домовилися створити робочу групу з контртероризму, обмінюватися досвідом боротьби з терористами та розвідувальними даними, вести спільну картотеку міжнародних терористичних організацій. Разом з тим співпраця в цій галузі має, швидше, теоретичний характер, оскільки США з стратегічних міркувань відмовляються чинити тиск на Пакистан, щоб той за-

крив мережу таборів з підготовки сепаратистів (яких індійська сторона прирівнює до терористів) на окупованій пакистанськими військами території Азад Кашміру. А без ліквідації загрози з боку Пакистану боротьба з тероризмом для Індії стає менш актуальною. Можливе зближення на тлі антiterористичної співпраці США, Індії та Ізраїлю, від чого певним чином виграють усі три країни: Індія здобуде значний досвід ізраїльської агентури в боротьбі з терористами у містах та на транспорті, США знайдуть велико-го союзника для офіційного Тель-Авіва, а Ізраїль налагодить тісніші відносини з Індією, що сприятиме подоланню політичної ізоляції Ізраїлю в Азії. З другого боку, всі три країни ведуть боротьбу саме з мусульманським тероризмом, що може ускладнити їхні відносини з ісламським світом і спонукати деяких його представників до формування ними антимусульманського союзу.

США надзвичайно зацікавлені в зближенні Індії та Ізраїлю, тому вони вважають позитивні зміни, помітні в зовнішній політиці Індії щодо офіційного Тель-Авіва під час правління «Бхаратії Джанаті», досить важливими для підвищення престижу Ізраїлю в світі. Зближення з Тель-Авівом далося офіційному Делі нелегко. Індія, що має велике мусульманське населення, критично залежна від енергоносіїв з країн Перської затоки, від їхнього місткого ринку коштовностей, сільськогосподарської продукції та будівельних замовлень, тривалий час не наважувалася нормалізувати взаємини з ізраїльською державою. Хоча дипломатичні відносини між обома країнами було встановлено 1992 р., тільки в роки правління «Бхаратії Джанаті» вдалося надати їм динамізму. Комуналістські погроми, які періодично відбувалися в Індії, віддалили країну від мусульманського світу. Крім того, єврейське лобі є найпотужнішим у США, що може бути корисним для Індії. В самому Ізраїлі мешкає щонайменше 70 тисяч єреїв індійського походження. Отже, період правління «Бхаратії Джанаті» став часом розквіту двосторонніх візітів. Наприклад, 2000 р. в Ізраїлі побували з візитами міністр закордонних справ Індії Джасвант Сінгх, міністр внутрішніх справ та за сумісництвом віце-прем'єр-міністр Лал Крішна Адвані, міністр оборони Джордж Фернандес. 2003 р. Індія відвідав з офіційним візитом прем'єр-міністр Аріель Шарон [21].

Станом на 2004 рік, Ізраїль був 14-им найбільшим інвестором в економіку Індії, вкладши в країну 1,35 млрд дол. США. Індії потрібні ізраїльські технології з господарського освоєння пустель у західній частині країни (штати Раджастан та Гуджарат), новітня

зброя та модернізація військової техніки радянських часів. Тому з 1991 по 2004 рік мали місце 74 великих технологічні трансфери технологій від ізраїльських до індійських фірм. Країна є порівняно важливим торговельним партнером Індії, в 2004 р. обсяги двосторонньої торгівлі оцінювали в 2,144 млрд дол., основні форми співпраці в цій сфері пов'язані з торгівлею обробленим та необробленим коштовним камінням [21].

2. Стабільний Афганістан. Безумовно, що Індія насамперед виграла дипломатично від ліквідації впливу руху «Талібан» в Афганістані в результаті антiterористичної операції США 2001 р. Президент Афганістану Хамід Карзай є людиною, на яку зробили ставку американці, але він водночас виступає за налагодження відносин з Індією і досить обережно висловлюється про відновлення колишніх тісних контактів із Пакистаном. Характерно, що Карзай не тільки володіє мовою хінді, він також здобув освіту в Індії і провів тут тривалий період свого життя. Під час антiterористичної операції в Афганістані 2001 р. війська міжнародної коаліції зуміли знищити багато таборів з підготовки терористів та значно скоротили приплив афганських рекрутів та ветеранів джихаду для «священної війни» у Кашмірі, а сам Хамід Карзай робить спроби покінчити і з наркотрафікінгом, що також відповідає інтересам Індії, адже кошти, отримані від продажу наркотичної сировини моджахедами, частково використовують для фінансування терористичних груп, що діють у Кашмірі [22].

Позиція генерала Перvezesa Мушаррафа, який зумів за короткий час відмовитися від руху «Талібан», що послідовно підтримував Пакистан з 1996 по 2001 роки, дала змогу офіційному Ісламабаду зберегти частину впливу на цю країну. Індія, яка разом з країнами Центральної Азії підтримала Північний альянс, змогла посилити свій вплив на новий режим у Кабулі. Недружній Афганістан, у якого з Пакистаном залишається нерозв'язаною пуштунська проблема, буде відволікати значні сили пакистанської армії від кордону з Індією, таким чином, Пакистан втрачає надійний тил на півночі. Афганістан є стратегічно важливою ланкою для Індії, яка через нього, так само, як і через Іран, зможе отримати доступ на ринки країн Центральної Азії. Про наміри індійського керівництва щодо Афганістану свідчить той факт, що після встановлення нової влади тут було відкрито низку індійських консульських установ — у Мазарі-Шарифі, Гераті, Кандагарі та Джелалабаді, а офіційне Делі перетворилося на одного з найбільших кредиторів нового режиму. В період з 2002 по 2004 роки Хамід Карзай

тричі відвідав Індію, отримавши від індійської сторони підтримку своєї ініціативи щодо створення зони преференційної торгівлі між країнами та участі індійських підприємств у віdbудові дорожньої мережі Афганістану. У віdpовід 28-29 серпня 2005 р. до Кабула прибув Манмохан Сінгх, який під час свого візиту пообіцяв приймати до індійських вищих навчальних закладів талановиту афганську молодь і виділити афганському урядові новий кредит на 50 млн дол., побудувати нове приміщення афганського парламенту. Афганська армія також отримала безоплатно від Індії 300 машин та вантажівок, 400 автобусів надійшло для транспортної мережі країни, 3 літаки «Аеробус» було передано для національної авіакомпанії країни «Аріані», 105 тракторів, бульдозерів та інших машин надано кабульському муніципалітетові. За останні роки Індія виділила Афганістану 550 млн дол. [23]. У свою чергу, США зацікавлені в поширенні індійського впливу на Афганістан, бо пакистанський вони вважають занадто деструктивним, оскільки він сприяв ісламізації (талібанізації) Афганістану в середині 90-х років минулого століття.

3. *Індійська діаспора в США* за своєю чисельністю значно переважає пакистанську. Робоча кваліфікація американських індійців вища, ніж у американських пакистанців, адже вони переважно працюють у високотехнологічному секторі економіки, маючи надзвичайно високий матеріальний рівень. 2003 р. у США проживало 2 млн етнічних індійців, а це третя найбільша за чисельністю група азійського населення країни після в'єтнамців та філіппінців. Індійці також посідають третє місце серед отримувачів дозволів на роботу в США. Таке становище склалося тому, що англомовні південні штати Індії щороку випускають велику кількість фахівців в IT-технологіях, які згодом переїжджають на роботу до компаній у Силіконовій долині Каліфорнії. Колишній президент Кліnton якось зазначив, що такі індійські американці, як Вінод Дам (винахідник процесора «Пентіум») та Сабір Батія (вперше в світі створений е-мейл), зробили для становлення індійсько-американських відносин не менше, ніж офіційні влади обох країн [24]. Про високу кваліфікацію індійської громади свідчить те, що її представники посідають друге місце після американських японців за таким показником, як щорічний прибуток на душу населення. Безумовно, таке солідне етнічне представництво індійців у США та наявні у них фінансові ресурси мали б втілитися в структури, які лобіювали б інтереси Індії в цій країні. 2002 р. 80 конгресменів об'єдналися в групу «Індійсько-американський форум», яка сприяє співробітництву з США в парламенті

Індії. В аналогічній американській групі 2003 р. налічувалося 163 члени палати представників Конгресу США. В 2000-ні роки американський Конгрес взагалі припинив прийняття критичних стосовно Індії резолюцій. Це свідчить про зростання впливу етнічних індійців на ухвалення державних рішень у США [25].

4. *Динамічний торговельно-економічний обмін між США та Індією.* США є найбільшим торговельним партнером Республіки Індія, а Індія посідає 18-те місце за товарообігом з США серед країн світу. Обсяги торгівлі збільшуються рік у рік. В 2000 р. США ввозили до Індії товарів та послуг на 3,7 млрд дол., а імпортвали з цієї країни їх на суму 10,7 млрд, 2003 р. експорт з США до Індії оцінювали в 5 млрд дол., а імпорт — у 13,1 млрд, в 2004 р. — у 6,1 та в 15,6 млрд відповідно. США завозить до Індії переважно транспортне обладнання, добриво, продукцію машинобудування, необхідну для будівництва «під ключ» великих підприємств (40 відсотків експорту), хімікати. З Індії вивозиться одяг, оброблені діаманти, прикраси, товари для дому, взуття, шкіряні вироби, фрукти, морепродукти, спеції та чай. Але тут є істотні труднощі. Американська сторона надзвичайно незадоволена значним від'ємним сальдо в торгівлі з Індією. Вона наголошує на тому, що в цій країні досі зберігається велика кількість обмежень, що регулюють імпортні операції, а багато індійських підприємств майже не дотримуються угод, що передбачають захист авторських прав на американську продукцію, таку як медичні патенти та комп'ютерні програми. Американський посол в Індії Роберт Блеквілл заявив: «Для нас не є проблемними великі обсяги індійського експорту до США, але дуже хвилює те, що є чинники, які перешкоджають проникненню та процвітанню американських корпорацій на індійському ринку». Для Індії дуже важливі американські інвестиції. 2000 р. Атал Біхарі Ваджпаї заявив, що країна мас намір досягти 9-відсоткових темпів зростання ВНП, але для цього потрібні значні прямі закордонні вливання. Нині на США припадає 21 відсоток прямих закордонних інвестицій в Індію, надходять вони переважно до сектору виробництва масових споживчих товарів [26].

Водночас відносини обох країн погіршують іноді різні зовнішньополітичні інтереси, викликані особливостями зовнішньої політики Індії. Це насамперед:

1. Тісні відносини Індії з Іраном, який був об'єктом політики подвійного стримування Ірану та Іраку в роки президентства Уїльяма Клінтона (починаючи з 1993 р.) й став

важливою частиною «вісі зла» в зовнішньополітичній стратегії США в 2001 р., коли до влади прийшов президент Дж. Буш-молодший. З погляду офіційного Вашингтона, країна, що здійснює ядерну програму невідомого призначення, нібито причетна до підтримки екстремістських угруповань у Палестинській автономії та Лівані, є найпослідовнішим опонентом близькосхідного мирного процесу та каталізатором виступів іракського населення проти британських військ, дислокованих у південній частині Іраку, в 90-ті роки минулого століття перетворилася на важливого партнера Республіки Індія, яка вже давно має у своєму розпорядженні військові ядерні технології та засоби їх доставки, а також, можливо, отримала доступ до ізраїльських **технологій** подвійного призначення. Офіційний Вашингтон побоюється, що будь-які енергетичні мега-проекти, що реалізує Іран, можуть дати йому необхідні фінансові ресурси для розробки зброї масового знищення. Тому США тиснуть на Індію та Пакистан з тим, щоб ті відмовилися від вигідного проекту з транспортуванням природного газу Іран — Пакистан — Індія.

Іран важливий для Індії з кількох причин. По-перше, співробітництво зі США в сфері мирного атома не може цілком замінити іранські нафту та газ, значення імпорту яких зростає пропорційно динамічному розвитку індійської економіки та демографічному вибуху. По-друге, в Індії мешкає щонайменше 20 мільйонів шіїтів, а Іран є найбільшою шіїтською державою світу, яка посідає провідне місце в Організації Ісламська конференція (ОІК). Отже, Індія потребує підтримки впливового в ісламському світі Ірану і на противагу Пакистану, і для заспокоєння радикальних мусульманських режимів у цій організації. До того ж обидві країни об'єднусь стародавня арійська цивілізація, взаємний культурний вплив існує вже кілька століть. Потрете, територію Ірану пролягає найближчий транзитний шлях до Афганістану, де встановлено проіндійський режим Хаміда Карзая, та до країн Центральної Азії, багатьох на енергоносії, але частково обділених продукцією легкої промисловості. Це також ключова країна в мега-проекті Південь—Північ, що пов'язує Азію та Європу через Каспійське море та територію Російської Федерації. Таким чином, індійська правляча еліта не піде на згортання відносин з Іраном навіть під потужним тиском США, бо це їй економічно та політично невигідно. Тим більше, що країна не має морального права чинити тиск на Іран, бо як не парадоксально, але й сама Індія пішла його шляхом, ставши ядерною державою, незважаючи на активний супротив світової спільноти [27].

2. Продовження тісної співпраці **Індії та Російської Федерації** як правонаступниці СРСР, серед основних складових якої доцільно виділити військово-технічне співробітництво і координацію політики обох держав у рамках ООН та її спеціалізованих установ. США болісно сприймають збереження впливу Російської Федерації в Південній Азії, адже в більшості інших регіонів Азії він практично зведений нанівець. Особливо дратує офіційний Вашингтон російська ідея створення глобального блоку — Китай, Індія та Росія, який діятиме на противагу США, хоча вона й видається малореальною через те, що Індія та Китай є антагоністами, а від Індії годі чекати скоординованого виступу разом з цими країнами проти офіційного Вашингтона. Американські корпорації також мають намір захопити частину місткого імпортного ринку озброєнь Індії, чому на заваді стоять російські компанії. Оскільки Російська Федерація та США є найбільшими конкурентами на світовому ринку озброєнь, офіційний Вашингтон надзвичайно зацікавлений у тому, щоб витіснити російських виробників зброї з півострова Індостан.

3. **Опозиція Індії** до американського вторгнення до Іраку 2003 р. і її небажання направити туди контингент власних військ. У 2003 році виконавча влада Індії досить спокійно відреагувала на американо-britанську операцію проти Іраку, незважаючи на те, що війна була дуже непопулярною серед населення Індії. Але коаліційний уряд Атала Біхарі Ваджпаї в дипломатичній формі ухилився від спорядження контингента індійських військ до Іраку, мотивуючи це тим, що для такого рішення у суспільстві країни немає необхідної підтримки, а війська вже зайняті в місіях за кордоном та у конфліктних зонах всередині Індії. Це викликало велике незадоволення офіційного Вашингтона [28].

Висновки. Розпад СРСР та поява на його місці динамічної та авторитарної КНР змусили американську політику переглянути своє традиційно стримане ставлення до Індії. У свою чергу, Індія, яка намагалася подолати наслідки 50-річної ізоляціоністської політики «свадеші», теж була зацікавлена у нормалізації відносин з офіційним Вашингтоном, виходячи, передусім, з економічних мотивів. Згодом на відносинах обох сторін негативним чином позначилося бажання Індії закріпити свій ядерний статус, набутий 1974 р., і гонка озброєнь у відносинах з Пакистаном. Але, врешті-решт, Сполучені Штати Америки доби президентства Дж. Буша-молодшого чітко засвідчили, що вони роблять ставку на Індію на противагу КНР, незважаючи на істотні розбіжності, що існували у них з індійською

стороною з низки регіональних питань. Обидві країни об'єднують: зацікавленість у збереженні чинної влади в Афганістані та у забезпечені стратегічної стабільності в Південній Азії, війна з тероризмом, торговельно-економічні перспективи, співробітництво в галузі високих та «чутливих» технологій, заможна індійська діаспора в США, яка має певний вплив на американський Конгрес.

Джерела

1. President of the United States Bill Clinton to visit India//Indian news. — 2000. — March. — P. 2.
2. India — US relations//CRS issue brief for the Congress №IB93097. — 2004. — November 4.
3. Mahammed Ayoob. India matters// The Washington Quarterly. — 2000. — Volume 23. — Number 1. — P. 28.
4. Индия сегодня. — М.: Институт востоковедения РАН, Ариаварта-Пресс, 2005. — С. 426.
5. Teresita Shaffer. US influence on Pakistan. Can partners have divergent priorities?// The Washington Quarterly. — 2002/2003. — Volume 26. — Number 1. — P. 169.
6. C.Raja Mohan. Crossing the Rubicon. The shaping of India's new foreign policy. — London: Penguin book, 2003. — P. 7.
7. David van Praagh. The greater game. India's race with destiny and China. — Quebec: McGill-Queen's university press, 2003. — P. 394.
8. Hafeez Malik. Pakistan: Founders' aspirations and today's realities. — Oxford: Oxford university press, 2001. — P. 173.
9. Hafeez Malik. — P. 177.
10. C. Uday Bhaskar. Clinton's visit and the nuclear narrative//Strategic analysis. — 2000. — Volume 24. — Number 2.
11. Bruce Riedel. New directions in Indo-US relations: President Clinton's visit to India//CASI occasional paper. — 2000. — February 21.
12. Rajiv Nayan. Vajpayee visit and Indo-US relations//Strategic analysis. — 2000. — Volume 24. — Number 9.
13. C.Raja Mohan. — P. 21;
14. Rajeshwari Rajagopalan. Indo -US relations in the Bush White House//Strategic analysis. — 2001. — Volume 25. — Number 4.
15. Sumita Kumar. External factors impinging on Pakistan's decision to talk with India//Strategic analysis. — 2003. — Volume 27. — Number 3.
16. Satu P. Limaye. Delhi's two front diplomacy//Comparative connections. — 2003. — Volume 3. — Number 4.
17. Howard B. Schaffer. Reconsidering the US role//The Washington Quarterly. — 2001. — Volume 24. — Number 2. — P. 205
18. Official site of Indian ministry of external affairs: Country briefings: India — USA bilateral relations: [<http://meindia.nic.in/>].
19. Nuclear deal announced as Bush visits India//USA Today. — 2006. — March 2.
20. India — US relations//CRS issue brief for the Congress №IB93097. — 2004. — November 4. — P. 12.
21. Official site of Indian ministry of external affairs: Country briefings: India — Israel bilateral relations: [<http://meindia.nic.in/>].
22. Zhang Guihong. US security policy towards South Asia after September 11 and its implications for China: Chinese perspective//Strategic analysis. — 2003. — Volume 27. — Number 2.
23. Official site of Indian ministry of external affairs: Country briefings: India — Afghanistan bilateral relations: [<http://meindia.nic.in/>].
24. C.Raja Mohan. — P. 21.
25. Indian-American community fastest growing in the USA//US-India friendship net.
26. Wayne Morrison, Allan Kronstadt. India — US economic relations//CRS report for Congress. — 2005. — February 10. — P. 4-5.
27. Official site of Indian ministry of external affairs: Country briefings: India — Iran bilateral relations: [<http://meindia.nic.in/>].
28. India and the US fall out over Iraq//Jane's intelligence and insight foreign report. — 2003. — July 31.